

Fænomenologiske træk ved HÆMNING AF FØLELSER OG HÆMNINGSFØLELSER. 3.

Martin Johansen

I denne artikel bringes eksempler på, at hæmning af følelse, der fungerer effektivt, – evt. er blevet fikseret, m. m. kan påvirkes til at bryde sammen af bestemte uforudsete momenter, der kommunikerer til personen: Den tøjlede følelse vrister sig løs af hæmningsgreb. Arten af sådanne belastende påvirkninger søges bestemt, tillige med hvad der f.eks. skal til, for at belastning ikke medfører hæmningskollaps.

Det foreslås at opfatte den nævnte belastning som hæmning af hæmningen.

Det postuleres også, at den oprindelige opbygning af en følelseshæmning evt. sker udfra et økonomiprincip. Den er ad hoc, eller selektiv, er uden 'reserver', hvorfor en uforudset belastning får held til at bryde hæmningen ned.

Det følgende afsnit forsøger at karakterisere visse forløb af hæmning af følelse som specifikke føle-oplevelser. Der foreligger ikke bare dette, at 'en bestemt følelse bliver hæmnet', men en ny følelse i its own right, – der er svær at navngive. Forskellige forekomster af hæmningsfølelser, afsnittet skildrer, kan ikke desto mindre fordeles i kategorier, hvor snart en eller anden varietet af anstrengelse er markant, snart en oplevet afsmag, eller en udligning, snart en uovervindelighed. Det synes i den anledning nyttigt at inddele hæmningsakter i offensive og defensive –. Afsnittes emne er langt fra færdigbehandlet.

Endelig diskuterer artiklen ved et tilbageblik, om nogle af de navne, den forrige artikel om hæmning af følelser foreslog anvendt på hæmningskategorier, eksempelvis indebærer, at kategorier overlapper hinanden. Hvad f.eks. de omstridte navne afbødning og overtag står for, tydeliggøres gennem en ny sammenligning af de dermed betegnede kategoriers eksempler. De fremkomne træk ser ud til at afskære muligheden for overlappning.

Belastning – Hæmning af hæmningen

Da jeg skildrede hæmningsformen 'overtag' og gav eksempler på dens kognitive og viljeskabte type (artikel 2, p. 187), fik jeg øje på et specielt dynamisk tema, jeg vil kalde 'belastning'. Dette emne præsenterer jeg nu her, da en nærmere omtale af det i tekstens forløb dengang ville have afledt for meget fra bestræbelserne på klassifikation.

Et eksempel: Du har længe kæmpet med en dyb ulykkelig kærlighed. Jagne gennem sind, gennem krop ved at lide med den er omsider hørt op. Du har ved egen kraft vakt lindrende følelser, ved tanke og forestilling rokeret værdier, så der kunne åbnes for selvtrøst. En hverdag er vendt tilbage. Hæmningsarbejdet forbi. Overtaget fikseret. Hvis tanken på hende strejfer dig en aften, har du let ved at lægge bånd på den. Det drejer sig blot om påny at aktualisere det etablerede overtag, der er i beredskab.

Men ved et selskab sidenhen falder du tilfældigt i snak med en fremmed – vinøs og åbenmundet efter den gode middag som du selv – på visse felter vel at mærke. Før du ved af det, er dit nye bekendtskab i færd med at fortælle dig om en ualmindelig indtagende loyal, fair og varm kvinde, der har et vigtigt hverv på den arbejdsplads, hvor han lige selv er blevet ansat. Den har du fortalt, du kender til.

En anelse af en alarmering rullede allerede gennem dig ved den bekræftelse.

– Og så er hun så dejlig at se på foruden at virke meget velbegavet!

Du gode Gud, helt sikkert det er hende! Du stivner, bliver tavs. Fjern. Mærker pludselig, hvordan du atter må kæmpe for at holde den én gang overvundne længsel nede.

– Og mellem mandfolk, hvor *er* hendes barm dog fristende. (Nu kunne du slå ham!) Ja altså man kan jo ikke lade være at tale om den. (Han siger det følgende hen for sig:) Den måde den vipper på, når hun går – hold kæft!

– Ahh!

– Hva'?? Er der noget i vejen?

Dit nye bekendtskab læner sig frem i stolen på grund af det skærende, det ramte, det sørgmodige, det sensuelle over dit lille udbrud, der undslap dig, så du selv er forbløffet og skamfuld over det.

– Åh ikke noget særligt, – der er noget, jeg har glemt. Jeg må lige herud.

Hvorpå du rejser dig og lister dig hjem uden stor palaver – men rugende.

Det etablerede overtag over din kærlighedsorg blev nemlig *belastet over evne*. Og det er påny frisk sjælekamp, der kan føre til, at du ulykkeligvis føler, du må prøve at se den kvinde igen, – hvis du da ikke bukker under af sorg.

– Hvor frygteligt for en dødsdømt (lad os sige døden for sindelag!) f.eks. under den borgerlige franske revolution hvis han – efter endelig over timer, dage at have bygget en fattethed op til at gå guillotinen i møde får stukket en sidste hilsen fra en elsket kone eller veninde i hånden!

Den hele psykiske pansring ligget atter på gulvet. –

– Husker man der, hvor *Hamlet* har fået skuespillerne til uafvidende at gøre et teaterstykke ud af mordet på sin far og vise, hvordan det gik til i en scene, opført i nærvær af farbroderen – morderen Claudius, siden konge af Danmark?

Vi, der er tilskuere, får lejlighed til at bivåne, hvordan en belastning tager til hos et andet menneske, hvis fikserede overtag, hvis permanente forstillelse står os klart.

Der spilles løs, stykket udvikler sig, og pludselig: – Jamen sin egen autentiske handling, lige den måde han gjorde det på, ser Claudius gengivet af fjæle-

bodsaktører! Han er fuldstændig uforberedt på det og af omstændighederne tvunget til at betragte, hvad der bliver vist. Så bryder overtag og forstillelse skingrende sammen. Det aktuelle pres fra faren for demaskering (de indviede er for få og betydningsløse) forbliver for svagt.

Kongen rejser sig, råber på lys, mens Polonius befaler 'stop skuespillet!' – Og går. (Shakespeare, 1968, *The Tragedie of Hamlet, Prince of Denmark*, p. 776).

Kan man ønske sig bedre deskriptiv psykologi? Med andre ord har sådan et fikseret overtag en vis belastningstærskel. Afhængig af personlighedens struktur forstås. Der findes forbrydere, som klarer en tilsvarende situation. Man kunne tænke sig en personlighed karakteriseret bl.a. ved sine brudgrænser (belastningstærskler) mht. bestemte etablerede følelses-hæmninger.

Interessant er den hurtighed, hvormed en nedbrydning af den etablerede hæmning sker i de nu nævnte fald. Hvad der kan have taget dage og nætter eller mere at bygge op, møder en hovedkuls kollaps. Det er omtrent, som om der slet ikke havde eksisteret noget værn mod de ting, den nye påvirkning appellerer til.

En anden form for forstillelse, der belastes: Det var temmelig almindeligt at bruge dæknavn i modstandsbevægelsen, sidste verdenskrig. Lad os sige, 'Jonas' er kommet i gruppe med lutter fremmede, hvis bonitet en nøgleperson har garanteret ham. Det går efterhånden vældig godt mellem de andre og Jonas.

Men hvad skal der ikke til for ikke at vedgå, at Jonas er identisk med Morten Bigom og kæmpe for dennes skudsmål, da en af kammeraterne i løbet af en almindelig snak om dit og dat pludselig kommer for skade at sige: – Jeg kender ham ikke selv, Morten der ('Jonas' har forlængst spidset øren) – har bare hørt ham på plade engang, han er go' – men det bliver sagt om ham, at han er lidt af et dumt svin.

Det tirrende, nærgående ved den andens nedrakning von-hören-sagen forstærkes måske med en beskyldning for (utroligt!) at prøve at slå plat overfor sin egen mor – men 'Jonas' må stadig ikke for noget i verden forivre sig til at kende en del til Morten Bigom. Belastningen ses af et glasagtigt blik, af hvide træk – et forsøg på at snakke om noget andet, osv. Men må kun ses af en indforstået, og en sådan er ikke til stede.

Hvis man husker mit eksempel fra *Seneca*, hvor en far for at redde sin yngste dreng forstiller sig overfor Caligula, som han ved har slået hans ældste søn ihjel, – og som han ved er på det rene med, at faderen ved det! (Johansen, 1981) Så demonstrerer det jo een eneste stadig tiltagende belastning. Først inviterer kejseren ham til en sammenkomst – så skåler han med ham, mens en tjener er beordret til at iagttage faderens minespil. Og hvad jeg ikke genfortalte: Kejseren sender blomsterranker hjem til ham – med to tjenere til ude fra vejen at se efter, om han hænger dem op, som det bør ske.

Dog holdt hæmningen af hadet og sorgen stand. Ene og alene fordi prisen var søn nr. to (og faderen ejede det fornødne psykiske udstyr). (Seneca, 1970, *On Anger*, II, p. 239f).

Er det sådan, at en pris må der til – den må være parat for at klare belastningen? Frihedskæmperen har en sådan præsent, og nu Pastor. Den ulykkelige elskende skal først til igen at mobilisere en, den dødsdømte ligeså. Kong Claudius kan ikke umiddelbart mobilisere nogen – Derfor kollapsen.

Måske kan belastning, hvis man tænker efter, i grunden være en hæmning selv! Opfattes som hæmning, skulle jeg sige.

Belastning opstår af et udefra kommende moment, som personen så at sige løber ind i, idet andre personer uventet skaber og kommunikerer det. Ser vi f.eks. på eksemplet med den ulykkelige kærlighed og det fra Hamlet, er dette 'moment' til dels en dublet af netop det tema, hvis hærgende følelser personalet tidligere har gjort alt for at hæmme og fikserer hæmningen af. Dubletten ankommer som sagt uforudset og udfolder sig udenfor hans sinds 'jurisdiktion', om man så må sige – i hvert fald til at begynde med.

Derfor rippes der op i det etablerede hæmningsforhold, og bl.a. derfor lykkes det nogle gange det hæmmede at vriste sig løs af den fikserede hæmnings greb, – måske tillige fordi den oprindelige inhibition ikke også dækkede den form for pres fra det hæmmede (en art assistance udefra!).

Og her er det så, at jeg påstår, at man lige så godt kan beskrive, at den nævnte 'dublet' udløser hæmning af den etablerede hæmning!

Er det derfor eksempler på *hæmning af hæmningen*, jeg har beskrevet i alt det foregående? Et nyt perspektiv unægtelig.

Senecas eksempel er lidt anderledes og langt mere kompliceret end f.eks. tilfældet med den ulykkelige kærlighed eller eksemplet fra Hamlet. Mens der i disse fald simpelt er tale om opdukkende næsten-dubletter af et tema, hvis hærgende følelser forhen *var* blevet hæmmede – til husbehov, så belaster den romerske kejser ved den følelse af det skurrende, grelle – det udfordrende, der opstår hos den lidende, da en magtfuld morder anstiller sig venlig og gavmild overfor en myrdelets magtesløse far og måske forfører vidner til at tro, det er ægte og faderen taknemmelig! – Og skurrende selv om faderen føler, at det drejer sig om en trussel, konverteret til en simuleret sympati.

Heller ikke eksemplet om modstandsmanden, som ikke må røbe sig er som de to førnævnte fald i dette afsnit. Belastningen drejer sig om, at han må afstå fra at forsvare sig (i sin egentlige identitet) mod bagvaskelse.

Belastning af et hæmningsforhold kan altså antage højst forskellig karakter!

I den forbindelse er det ejendommeligt, at en belastning også kan indfinde sig, blot en person med en forlængst 'hengemt' etableret hæmning tilfældigvis f.eks. hører om et vist emne, der angår udenforstående tredieperson, men hvori han pludselig indser noget parallelt til det hengemte hos ham selv. Der findes utallige forekomster. F.eks. er en mand til brug for sit nye arbejde kommet ind på at sidde og læse om adoptivbørn. Han løber ind i et afsnit om en adopterets kvaler med at udvikle en sikker identitetsfølelse. "Hvor kommer jeg fra?" kan ikke blive ham eller hende kendt i sin fulde udstrækning" – står der så pludselig – "hvad der har dårlige følger i mere end een psykisk forstand".

Den læsende mærker det murre i sig: – Åh ja, netop sådan må hans eget

usete barn, som blev hos sin mor, have været stedt! Det havde han ikke tænkt på før.

Og al den hæmning, han for år tilbage har etableret for at føle det så nogenlunde o.k., at barnet aldrig fik lært ham at kende, sitrer atter vaklende. Han føler sig under frisk anklage.

Tilsyneladende uden forudgående belastning kan der ske en total nedbrydning af hæmning – i hvert fald momentant. Her vil man bedst beskrive dynamikken ved at kalde den *sprængning*:

Mange har været vidne til en sørgendes adfærd, hvis vedkommende har fået påført et samvær med andre: Det er øjensynligt, at kun ved at opbyde alle sine kræfter kan den ramte dæmme op for sine følelsers flod. Man ser så at sige hæmningen stivne ansigtstrækkene, feltet omkring øjnene, – hele kroppens holdning, gangen. Dette kan stå på længe. Folk har talt forsigtigt til vedkommende, uden at noget har ændret sig. Men et menneske, der ser ud til at betyde noget særligt for den ramte, går nu tæt hen til hende og siger med lav stemme noget varmt indfølelse, som åbenbart træffer hovedet på et eller andet psykisk søm. Dæmningen bryder sammen. Intet kan følge med den fart, hvori det sker. Følelsen flænger sig vej, og vennen er stokken i fossen.

Det er måske det pludselige, ømme og udsøgte bevis på ikke at stå alene om sorgen i dennes særlige private karakter (*unødvendigt* mit overtag!), der øjeblikkelig får følelesspørringen til at klappe sammen.

Det lille eksempel med den dødsdømte, der får en elskets brev lige før eksekutionen, viser måske også en umiddelbar sprængning, men her med en anden dynamik. Synet af skriften på brevet var nok! Spørringen *ikke sprængsikker*.

Flere af de bragte eksempler synes at demonstrere, hvordan nogle etablerede hæmninger af følelse kun er episodisk effektive. Dette kan tænkes at hænge sammen med et økonomi-princip ved opbygning af hæmning af den art, jeg beskæftiger mig med. Når hæmning oprindeligt sættes ind, kuer den kun med den art og med så mange 'vehikler', som akkurat er nødvendige på hæmnings-tidspunktet.

Den er med andre ord selektivt – (sorgeksempel) eller ad hoc begrænset (de fleste af de andre eksempler). Den har derfor 'Achilleshæle'. Man kunne også sige, der er ikke indbygget reserver i den med hensyn til at kunne mestre enhver slags støtte til det hæmmede. Og følgelig lever den ikke op til krav, som ikke gjorde sig gældende på tidspunktet for dens dannelse.

Det er netop sådanne krav til dens bæredygtighed, som de uforudsete situationer, jeg har skildret, pludselig stiller.

Et andet forhold, der skubber på hæmningskollapsen i de kritiske sammen-træf, er måske, at især hvor det gælder etablerede og fiskerede hæmninger, 'stuvet af vejen', kan det hæmmede atter have givet sig til at leve lidt – ude af hæmnings greb, omend det som regel straks er indfangeligt, skulle der 'kaldes til hæmning' igen. Men hvis nu den hæmningsbelastende 'krise' opstår netop og uforudset på det tidspunkt, hvor det hæmmede så at sige var lidt 'ude på egen boldgade' igen, bliver den oprindelige hæmnings mangel på reserver dobbelt skæbnesvanger! Jeg tænker f.eks. på det første fald med den ulykke-

ligt elskende mand. Sæt han ved tiden for mødet med gæsten i selskabet p. t. havde overset, at der hos ham selv vegeterede enkelte ukontrollerede drømmerier om *hende* —.

— Hvor på den anden side en hæmning tåler belastningen (f. eks. af grunde jeg foreslog nogle sider tidligere) sådan som i Seneca-eksemplet, er der utvivlsomt tale om en instantan, katastrofebetonet ekspansion af, hvad hæmningen dækkede indtil nu.

Til slut erindres der lige om, at afsnittet har beskæftiget sig med belastning af *højt organiseret* hæmning af følelse, hvor en involveret person havde oplevet hæmningsetablering ske under omfattende kognitiv-voluntær- og emotiv indsats. Kollaps og dennes foranledning, eller modsat: hæmningsresistens er forekommet mig ejendommelig her. Tilværelsen vrimler af emner, hvor en fristelse til at gøre, få osv. noget, man ellers søger at hæmme — på primitiv måde, — hvor en udfordring af eller opripning i et tema, man prøver at tøjle enkelt, etc. demonstrerer belastning osv. Trivielt at tage op.

Så ville det være mere væsentligt at aktualisere det rige stof, som den art sammenlignende studier af belastning, jeg så småt prøver at foranstalte her, kan bringe ud fra en psykoanalytisk observans. Tænk bare på forholdet ved neuroser.

Men det kan andre gøre rede for.

Hæmningsfølelser

Ved nogle af mine eksempler i de foregående artikler gjorde jeg opmærksom på et særligt fænomen, nemlig dette at der i og med hæmning optrådte en speciel 'hæmningsfølelse'. Afvæbning af en vrede ved hjælp af uforudset venlighed afstedkom fadhed, hed det f. eks. (2, p. 184). Jeg talte om transformering af den hæmmede følelse, osv.

Her vil jeg gerne tage emnet for mig separat. Hvem har ikke oplevet, hvor mærkeligt det føles at hæmme en hævnøgende vrede hos en selv?

Naboens otteårige søn har for tredie gang på fjorten dage piftet bagdækket på min cykel, — ventil og det hele fjernet lige foran min dør! Så man næsten ikke kan nå sit tog nu.

Jeg bliver et rovdyr på spring — men et rasende rovdyr: Bank, tærsk, jeg flår ham! — om han dog bare ville vise sig. Hævnvreden har et iboende uforløst hastværk. Jeg ville opleve det ske i ilfart, hvis jeg nu blev i stand til at forløse følelsen.

— Nu *er* det vel ham? (Første dæmper). Derpå alarmerer mit blodige forsæt eftertanken således (anden dæmper): — Hør pas nu på! Du kan da ikke kvæste en mindreårig dreng, vil du virkelig bringe ham på hospitalet — du der er så dårlig til at beherske dig, når det først går løs korporligt?! Var det forresten ikke professor i psyko . . . , du blev? Skulle du derfor ikke hellere interessere dig for at gøre noget ved *grunden til*, at han gør det?

Og anden ærgerlig klogskab. — Og hvad med avisoverskriften? ”Psykologiprofessor trykker to ribben ind på lille cykelpiftende dreng.”

Tøjlingen maser alligevel med at få styr på presset for hævn, hævn! Og her kommer nu hæmningsfølelsen, en ganske mærkværdig tæppe-om-ild-emotion. Slukningen er i øvrigt pinefuld. At nægte sig the full blast mærkes som værk et eller andet sted mellem hoved og lænd. Men attacken (ud i den tomme luft) er også stødvis på nippet til at sprænge sig fri af det værk. – Endelig stiller dynamikken af, hjulpet af en beslutning om opsættelse, kun det! For så vidt blot et overtag, altså. Men man kan helt blive den gentile, vise psykologiprofessor en halv time senere, så det vil sige slukning.

Dette følelsesmæssige ved tøjlingen er navnløst. Ingen synes at have gjort sig klart, at det drejer sig om en særlig følelse – som, bevares, er farvet af den aggression, der 'blev gået' i sig selv, men jo altså også har netop det bestemte bremsendes mærkelige kvalitet. En 'liaison' talte jeg om i min første artikel (Johansen, 1981). Helt klart må det være, at det ikke bare er nok at skildre fænomenet ved, at det er hævnvreden, man tæmmer. Så monopoliserer man på en måde denne hævnvrede til at være det eneste følelsesmæssigt givne og betragter blot, hvad der tilstøder den, som denne følelses skæbne. Men når den nævnte tøjling arbejder, så er det nu 'vrededuelsen', der udgør følelsen og ikke længere vreden! En følelse in its own right – med en særlig karakter.

Givet er, at netop ved at se på sådanne fænomener som selvstændige enheder hjælpes man til at få øje på deres fænomenologiske særheder, mens man derimod nemt ser forbi disse ting ved at forholde sig på den anden måde.

– Jeg havde nær sagt, så kan man altid vende tilbage til 'skæbne'-betragtningen bagefter, hvis det passer i ens teoretiske kram.

Og hvor forskellig er ikke vredetøjlingen fra en knægtelse af et erotisk forehavende! Ved et selskab kommer man til at smægte efter en kvinde, som man oplever *bade én* i sin dejlighed – teinten, latteren, bevægelserne, kjolen, det smuttende ved blikket, hårets sky, sikke ben! Remsen kunne fortsætte – nævn blot parfymen! Man er allerede lidt i ekstase, let brusende. En joniserende aura indhyller én, hver gang hun snor sig forbi og lader sig mærke med, at man lægger mærke –. Åh komme hen i en mørk krog med og få hænder på *hende*. Mund. Hvad gør jeg dog?

Men da hun et øjeblik er væk –: På den anden side, har jeg nu noget virkeligt at byde på?, kommer det et eller andet nøgternt sted fra i mig. Bundet af børn og en bortrejst kone, som jeg i det lange løb alligevel føler usvigelig hengivenhed for, seksuelt er glad for. Det bliver bare til lutter hemmelige aftaler og møder – løgne begge veje. *Hende dér* går næppe med på et halvt liv. – Forresten, du ve' jo slet ikke, hvordan hun er, hva' hun står for! Osv.

Så la' nu vær! – Den første stilnen, den første lille punktering af den feble trang og blegnen af nerve-sødme-kløen. Der mærkes noget ferskt, en fadhed. – Det må gå din næse forbi. – Hvad med at kikke den anden vej lidt? Snak med den fyr der, han ser varm og levende ud. – At dy sig, at gå af kog. Pyh, hvor det er svært! – Jeg har overhovedet ikke set på stuen, vi er i.

– Nå, gudværeløvet – satans! Hun er varm på ham, du havde udset dig, fremgår det, da man er begyndt at danse. Endelig ordentlig hjælp fra en – frustrende omstændighed.

Man sejler ind i smult vande.

Somme tider, hvis man f.eks. nødes til at hæmme sin brunsts sugende kløe efter et bestemt seksuelt samvær (med sin faste partner), som man ynder så meget, – og det fordi man bliver afvist, kan tæmme-følelsen have et helt overvejende korporligt præg. Den har så at sige rod i den forsmåede erogene zone og rækker bogstavelig talt hele vejen op til og ind i ens hovede! 'Sex-slukkefølelsen' og 'sex-slukøretthed'. Hvem kender ikke disse emotioner?

At-gå-af-kog-erotisk-set opleves da som en helt anden hæmningsfølelse end at-gå-af-aggressionens-kog.

Lad os forsøge et emne endnu:

Stuvet ned under stabler af fiskekasser ligger en jøde mellem to andre på flugt fra København 1943. Kutterens to-takts motor kan ikke bringes til at yde mere – endda skipperen har fået titusind for tre personer. Hven skal passeres, – for der venter den svenske kystbevogtning. Men det er der endnu længe til. Vil vort skib blive stoppet af tysk marine? – en frygt der øger på utålmodigheden indtil det bævende. Flygtningens hjerte slår som en skrubbe på en fiskevægt. *Kan vi dog ikke sejle hurtigere?*

Men han må kue sig. Skipper har lige sagt til fiskekasserne, at 'nu må I styre jer det sidste stykke!'

'Er der nogen efter os?' bliver der spurgt.

'Nej. – Og det ville jo også se mistænkeligt ud, hvis vi pludselig begyndte at sejle lige så hurtigt som en chris-craft, ikke sandt.'

Altså blomstrer den mest pinefulde utålmodigheds-hæmningsfølelse, som næsten er ved at sprænge den flygtende. Foruden i bryst har den tag i nakke og tindinger – i ben og arme. Alt vil han gøre, springe i vandet og svømme om det skulle være – kun ikke standse. Men han skal blive liggende og tøjle videre – næsten uden at kunne røre sig. Hvis han så skyerne, ville han måske beroliges lidt. For de jager afsted i den retning, han sejler.

– Endelig hæmningsfølelsen når jeg ved overtag (cf. Johansen, 1983) kan mestre presset i mig for at holde op at hale i den tunge wire, der skal hives fra en skakt derhenne ind under jorden til og op af skakten her. En glødende pine (fyldt af alskens korporlighed) i en viljes kvælergreb er hele følelsen.

Alle disse eksempler synes at have tilfælles, at det oplevede besvær af allehånde psykisk slags – med at betvinge en følelse inklusive impuls til at handle so oder so markerer sig stærkt i hæmningsfølelsen.

Forholdet er som regel lidt anderledes, når det gælder tøjlingsfølelse ved diverse former for *forstillelse*, (hykleri, løgn, fornægtelse, fortielse, tale-modbedre-vidende, etc.). Forudsat formålet med forstillingen forholdsvis nemt vinder herredømmet over ens adfærd og bevarer dette, er det ikke maset, der præger hæmningsfølelsen så meget, som det er det hæmmede, der 'giver ondt af sig'.

Overfor en bestemt person hykler jeg en venlig interesse, skønt det er af-sky, som jeg egentlig føler. Men dette sidste hæmmer jeg, fordi jeg i et bestemt øjemed er afhængig af det menneskes syn på mit arbejde og mig. Han

afgør nemlig, om der kommer penge frem til mit projekt. (Cf. Johansen, 1981).

Opfatter man forholdet mellem den falske, den førte følelse og den egentlige – hæmmede som en konflikt, er det som tidligere anført (cf. Johansen, 1983) interessant, at en eller flere 'tredie-følelser' melder sig. Sådan også her: Væmmelse ved min forlorenhed, fremdeles lede ved den andens adfærd (cf. Johansen, 1981) og noget modstræbende over ikke – for formålet – at måtte tone rent flag *tynger* bogstaveligt talt min viste hule venlighed.

Mens de tidligere skildrede hæmningsfølelser som sagt er præget af *anstrengelsen* i en eller anden varietet, står vi her overfor hæmningsfølelser, præget af en *afsmag*, for nu at indføre kategorier.

– Men glem nu ikke, hvordan nag, en hævn som Morten Bruus' overfor præsten i Vejlbye, der har knubset Mortens dovne bror (Blicher, 1918, p. 42f, p. 71), udrydder hæmningsfølelser totalt, idet den nævnte gårdmand sender broderen ud af landet hemmeligt, graver liget af en selvmorder, han har givet broderens tøj på, ned i præstens have og *lyver* provsten *mord* på: "Jens Larsen! Hvor var det, I saae Præsten staae og grave?" – Der er ingen automatik i opkomsten af hæmningsfølelser ved forstillelse i en eller anden form. Den litterære klassiker, jeg tyr til her, må stå for legio eksempler i færd med at blive til, lige mens jeg skriver nu! – Men det emne fører et andet sted hen.

Videre ad sporet: Hvor ejendommeligt føles det dog ikke at prøve at modvirke en skuffelse, man løber ind i – f.eks. over at være forbigået ved et eller andet avancement, der var arbejdet for. Somatisk mærkes skuffelsens første fase som noget, der pludselig – eksplosionsagtigt – invaderer én for at bove mere og mere ud – og nedad fra ens hovede mod ens lænd, dette efterfulgt af svien eller susende fornemmelse i ens tindinger. Det synes umiddelbart nødvendigt at få et eller andet til at holde igen på dette indslag, dersom ikke ens væsens inderste skal bukke under, men inden dette findes frem, mærkes der en sær slukøretthed, idet man alligevel fik sundet sig ovenpå første stød. Dog det kognitive apparat er allerede i gang med at lede efter *kompenserende* omstændigheder:

F.eks. lindrer en erkendelse af noget selvfølgelig ved at det, der skuffede, gik hen og gik, som det gik. Selv er man skyldfri! Men nedgøring af det, af den, af dem der fik det til at skuffe, kan vise sig at dulme særlig godt. Intention om aggression, om hævn kan udligne, ikke mindst igennem det emotives kraft. Og altsammen selv om svage indre stemmer måske hvisker én, at man er længere ude, end man kan bunde –.

Under dette skuffelsen påny som bål der gennembryder en lukket dør – den svider måske endnu mere besk end først, men atter må man hæmme, ve den, der ikke kan finde kompensation!

Hæmningsfølelsen er da f.eks. skuffelse, udlignet eller måske kun dope't med fordømmelse. Markant, men ikke nemt beskriveligt. Skuffelsen alene, den nøgne første – var ubærlig, men lavet om til 'dadle-skuffelse' så kan det gå – om end det synes at knibe!

Med andre ord hæmningsfølelse, præget stærkt af *udligning*, synes at danne en tredie kategori ved siden af den, mærket af anstrengelse og den, kendetegnet ved afsmag.

Men mellem-kategorier er naturligvis at vente, f.eks. en der på eengang rummer afsmag og udligning. Tænk på – føl dig ind i – den unge, endnu selvsvage, meget ærgerrige videnskabsmand, der ivrigt, der oprømt refererer for sin kone, som netop ikke var med, – hvordan han på den faglige kongres i udlandet gik i brechen for et radikalt og provokerende synspunkt, skønt flowhed og ærgrelse over egen spag, ubetydelig indsats, intentionen til trods, er hans egentlige – 'sous-sol'-følelse i det samme, og længe har været det.

Det lurvede, han føler ved sin forskønnende løgn, det pinlige præger nok klemmen, han holder på sandheden, men den åbenbart helt nødvendige udligning gør det så sandelig også, sådan som han har brug for at gøre sig til overfor konen!

– En fjerde hovedkategori synes at kunne være hæmningsfølelse, kendetegnet ved *uovervindelighed*. Måske burde 'uovervindelighed' relateres til kategorien af sådanne følelser, mærket af anstrengelse i en eller anden varietet, – ikke sandt, for så vidt hæmningen i de tilfælde lykkes, er den jo netop uovervindelig! Men det, der også karakteriserer disse forekomster væsentligt, er jo, at hæmningsakten opleves *offensiv*, hvorimod den i det fald, der nu skal meddeles, mærkes *defensiv*. Derfor bør kategorien holdes for sig selv. Hør nu:

Dagen nærmer sig, hvor din kære, trofaste ven gennem utallige år har rund fødselsdag. Den prospektive forestilling om en stor fest gennemvarmer dig, gør dig oprømt, pjanket – og storslået. – Åh nu skal han ha' noget, han virkelig bliver glad for! siger du hen for dig.

Tørt kommer det da fra din kone: – Hvad med at give ham det maleri, du har hængende i dit arbejdsværelse? Du ved, hvor ofte han har talt om det – hvordan han elsker det! Det har du set på i tredive år nu, kan det ikke være nok? Og du har jo så mange andre dejlige billeder –.

(Din largesse er som lynet klippet over med pigtrådsaks) – Det går jeg ikke med til. – Jeg kan gi' ham så meget andet.

– Ja, men det maleri ville være den eneste egentlige vennegave! Det føler du jo selv.

– Lige meget, det går jeg altså ikke af med!

– Det kan du da ikke være bekendt.

Venskabsømheden, som konen bliver ved at appellere til, løber forgæves storm mod fornæreheden, men er jo også pludselig blevet noget uanselig og grå. (Nu har hun ødelagt det hele!)

– Jørgen er mig så god en ven, at han aldrig ville drømme om at ønske sig det. (Der fik jeg hende!)

Osv. osv. En bastion der kan gøres så høj, det skal være – så skudsikker og dyb, – netop uovervindelig føles hæmningen.

Lad mig nøjes med disse skildringer og kategoriseringer. Alt efter art kan hæmninger vel give anledning til et langt panel af indbyrdes afvigende hæmningsemotioner, hvis ellers man får øje på dem. Her er mere at udforske, end jeg har antydnet med dette tema-anlæg. Ingen andre har så vidt mig bekendt udnævnt de skildrede fænomener i og med den oplevede hæmningsakt til specifikke følelser. Spørgsmålet er derfor, om det er lykkedes mig at vise, at

sådan noget synes at falde naturligt, og at det er muligt at opstille kategorier indenfor disse fænomeners verden. En træffende og kort og fyndig navngivning står endnu tilbage. Hvorfor fik kun nogle føle-fænomener gode navne som 'skam', 'angst' og 'fryd'? Etc.

Meningen med denne lille fremstilling har også været at gøre tydeligt, at selv om der her trives en type følelsesforløb, som ikke er beskrevet før, kender alle dem vel alligevel fra eget psykisk liv. Derfor henregner jeg disse fænomener til noget, jeg lidt spøgefuldt kalder 'U.F.E.'s' – med en allusion til det nok så gængse emne 'U.F.O.'s' (Unidentified Foreign Objects). UFE.'s skal nu imidlertid betyde 'Unidentified *Familiar* Emotions' med den pointe, at folk vist ofte markant har *levet* dem, med en betegnelse fra *Bjarne Sode Funch's* arbejde (Funch, 1974, p. 10, 11) – men dårlig nok *oplevet* dem, eller 'objektiveret' dem, som *Rubin* måske ville kalde det, – endsige struktureret og navngivet dem.

Navngivning. Et tilbageblik

Det tredje afsnit i denne lille artikel læses bedst, hvis man har i hvert fald artikel 2 (Johansen, 1983) foran sig, da jeg gerne vil diskutere navne, jeg har givet hæmningskategorier, skildret der. Et navn bør ligge så tæt som muligt op ad det, der fænomenologisk kan 'ses'. Men her kan man tvivle på, om jeg hver gang har haft en heldig hånd. For at eftergå dette vil jeg gerne sammenholde nogle af kategorierne. Netop denne fremgangsmåde kan måske i øvrigt bidrage til at tydeliggøre træk ved det oplevede, som let forbigås, når emner ikke bliver konfereret.

Men først spørger jeg mig, hvorfor jeg bruger et ord som 'afbødning' (ibid.) i stedet for det veletablerede 'forsvar'. (Man vil huske, jeg foreslog afbødning, slukning, fordrivelse, overtag og fordunkling som navne på hæmningskategorier).

Afbødning blev valgt, fordi det postuleres, at det saglige, jeg interesserer mig for, er følelsesforløb på oplevelsesplan. Og derudfra blev jeg betænkelig ved de associationer, psykoanalyse har tillagt termen 'forsvar', f.eks. den, at forsvar virker ubevidst. Men her kan en af flere anker melde sig. Såvel som 'forsvar' synes at betegne *en ydelse* (en egodynamisk – ubevidst), gør 'afbødning' vel egentlig noget tilsvarende på det bevidste plan. En ydelse for at beskytte passer imidlertid ikke på alle de eksempler, jeg har givet det navn. Jeg må medgive, at et par har sådanne nuancer, at min glose afbødning forbigår disse:

Når koncentrationslejranger i Fénelons eksempel fra Auschwitz pludselig lettes for den ellers permanent murrende gru af et latteranfald, udløst uimodståeligt af en kammerats opvisning i grimasser (ibid.), er der jo næppe tale om afbødning i betydning en ydelse. Lindringen fremtræder som *en gratifikation* – tilsmiler fangerne, som det hedder med et gammeldags udtryk. Jeg må alene have tænkt på den beskyttende, mildnende side af termen afbødningens meningsindhold, siden jeg uforsigtigt og uden videre brugte den her.

Og når jeg selv, i et mere letvindt eksempel unægtelig, overraskes over, at sma tilløb til rædsel udenfor eksamenslokalet ikke som ellers udvikler sig til

det knugende, men bare preller af på mit høje humør ovenpå gårdsdagens kæleri med hende, jeg 'gik med' som skoleelev (ibid.), så opleves der igen ingen ydelse i foranførte betydning fra min side, men tværtimod noget foræret. (Da jeg derimod dagen før valgte at tage på erotisk cykeltur i stedet for at forberede mig på studentereksamen, vil det bestemt være rimeligt at tale om afbødning i form af en 'ydelse'. Jeg gjorde noget for at dulme min forhåndspine, – holdt mig skadesløs for morgendagens kvaler).

De to nævnte eksempler burde jeg derfor have kaldt sådan noget som *uforvarende lindrende hæmning*.

– Men for at slutte med at følge det oprindelige spor: De øvrige eksempler, jeg gav, kunne meget vel have fået navnet forsvar, var det som sagt ikke for den psykoanalytiske konnotation.

Jeg spurgte i artikel 2 (ibid.), om 'forekomster, regnet under afbødning, ikke lige så godt kunne indrangeres under overtag – og omvendt.'

Solidaritetsfølelsens og den manende sangs hæmning af gruen for døden mente jeg f.eks. hørte til kategorien afbødning. Galgenhumoren og det vilde pjank, den førte latter, der hæmmer beklemmelsen ved 'om et øjeblik' ligeså. Og håb om at leve der bremser kval ved at blive mishandlet og angst for, hvad der mere kommer –.

Men kunne man i og for sig ikke lige så godt skildre, at solidaritetsfølelse, håb om at leve, galgenhumor eller anstrengt latter *får overtag over* gruen for endeligt, m.m.? Sådan at kategorierne 'overtag' og 'afbødning' overlapper hinanden?

Her er det, at sammenligning af de to kategoriers eksempler i artikel 2 (ibid.) efter min mening tydeliggør nogle forskelle, der må føre til et benægtende svar. I mine afbødnings-fald forekommer det mig som sagt, at pareringen forvandler det, der afpareres på en bestemt måde, den tager brodden af det, mildner det. Er det ikke sådan, at håbet mildner angsten for døden, dæmper en korporlig kval? Og tager galgenhumoren ikke brodden af det samme? Foruden at parere – tog følelseslevnet efter erotisk samvær så ikke kraften fra den spirende prospektive rædsel?

Men når jordarbejderen 'bider tænderne sammen', lindres hans pine ved at slæbe dog vel ikke, den magtes blot: overtag (cf. ibid.) – og der optræder en speciel hæmningsfølelse som nævnt.

Det lindrer heller ikke Le Nôtre's lede ved at være en dårlig kammerat overfor Louvois, at han angiver dennes fejltrin på forlangende (overtaget). Den far, der væmmes så meget over konen, at han stikker af fra sit elskede barn, letter jo ikke i flugtøjeblikket sin passion for datteren.

Kort sagt, må det være rigtigt, at 'overtag' som navn reserveres de forekomster, hvor det, der holdes nede, 'under låg' eller magtes synes at bevare sin karakter. Ja, eller, tværtimod at dulmes, forværres:

Frygten for en stedlig mafia dulmer ikke fortørelsen og fortvivlelsen over det infame mord (cf. ibid.). Man tør tro, at den forbitrer den! (cf. transformering, ibid.). Lydigheden overfor nådigherrens ordre: Skyd min jagthund! stilner ikke medynkens kval for *Blichers* Morten – forværres den måske lige omvendt (cf. ibid.).

Hos Medea har jalousien overtaget over kærligheden til hendes drenge. Hun letter ikke denne kærlighed ved at stikke dem med kniven vel? Gør den derimod for altid usalig. 'Evig elskes kun det tabte's memento – og hvor kunne du?, skreget til hende af Erinyerne! (cf. *ibid.*) Sådan må vi føle os det. (Euripides, 1945).

En interessant afart af det forværrende ved et overtag er udviklingen af en afstumpning: Nazibød lens beslutning om at overvinde sig lemper ikke hans pinfulde medliden med ofrene. Den knægter den og forhærder ham (cf. *ibid.*) – Forværringer på længere sigt i begge eksempler her til sidst.

– Alt i alt mener jeg derfor, at de to kategorier under debat ikke overlapper hinanden og bør være tilfreds med de tildelte navne. Det tvingende ved overtag ser forbi al mulig lindren som ved afbødning, der til gengæld forbigår overmagten ved overtag, m.m. og det er godt sådan.

Jeg spurgte desuden i artikel 1, om 'et faldt nu rettelig hørte til fordunkling eller slukning'.

Udfra min analyse af hvad der iagttages, kunne der for så vidt være noget træffende i at betegne en stor del af sluknings-hæmningerne ved 'fordunkling' i betydningen, at f.eks. en følelse overskygger en anden følelse, stiller den i skygge eller tager luven fra den. For dette er med til at karakterisere f.eks. oplevelsen af, at naget over et skænderi slukker den spirende ømhed overfor den, der søger forsoning. (Johansen, 1981).

Når jeg alligevel foretrækker at nøjes med betegnelsen slukning, er det, fordi jeg især hefter mig ved, at den 'fordunklende' følelse her gør mere end at overtrumfe en anden –, den 'går løs på' denne anden, så den går ud som et lys!

Fordunkling ville bestemt også kunne være med til at beskrive eksemplet med en mistro, der sammen med angst slukker tilløbet til en ny erotisk kærlighed – som netop har vakt den nævnte mistro osv. (Johansen, 1983). Men igen sker mere end at overskygge. Angsten kværker. Etc., etc.

Fordunkling har jeg derfor forbeholdt den art tilfælde, hvor de følelser, det drejer sig om, netop ikke som her *kolliderer*.

– Ville navnet da i stedet være lige så godt som 'overtag'? Gud bevares, faderens passion for sin datter er midlertidig 'stillet i skygge' af leden ved barnets mor. Men igen: Hans passion er mere end det. Afskyens overmagt holder den under låg. Også dynamikkens intensitet skal komme til udtryk i ordvalget.

LITTERATUR

- BLICHER 1918: *Præsten i Vejlbys. En Criminalhistorie*. Kjøbenhavn.
 EURIPIDES 1945: *Medeia*. Oversat af Sigurd Müller og Chr. Thomsen. Kjøbenhavn.
 FUNCH, B. S. 1974: *Æstetikens psykologi. Dens maya og prolegomena*. Psykologisk Skriftserie nr. 6. Kjøbenhavn.
 JOHANSEN, M. 1981: Fænomenologiske træk ved hæmning af følelser og hæmningsfølelser. 1. *Psyke og Logos*, nr. 2, p. 167-174. Kjøbenhavn.
 JOHANSEN, M. 1983: Fænomenologiske træk ved hæmning af følelser og hæmningsfølelser. 2. *Psyke og Logos*, nr. 1, p. 176-194. Kjøbenhavn.
 SENECA 1970: *Moral Essays* (with an English translation by Basore). London.
 SHAKESPEARE 1968: *The Norton Facsimile. The first Folio of Shakespeare*. New York.